

MAMLAKATIMIZ HUDUDLARDA AHOLINI O‘ZINI O‘ZI BAND QILISHNI TASHKIL ETISHNI TAKOMILLASHTIRISH YO‘LLARI

Otamurodov Nuriddin Najmiddinovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti Mustaqil izlanuvchi

Annotatsiya:

Ushbu maqolada aholini ish bilan bandligini ta‘minlash bo‘yicha rivojlangan mamlakatlar tajribalari o‘rganilgan, ishsizlikni keltirib chiqaradigan omillar yoritib berilgan. Mamlakatimizda aholining ish bilan bandligi va ishsizlik darajasi, ularning o‘zgarish tendensiyalari hamda aholi bandligi sohalar bo‘yicha tahlil qilingan. Shuningdek, aholini ish bilan bandligini ta‘minlash va ishsizlik darajasini kamaytirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: yer, yer solig‘i, ko‘chmas mulk, o‘zini o‘zi band qilgan shaxs, faoliyat, ijtimoiy soliq, “Soliq” mobil ilovasi, imtiyoz, pensiya, ish staji, mahalliy byudjet, mahalliy byudjet daromadlari, mahalliy hokimiyat organlari, mahalliy soliqlar, soliq hisoboti, soliq tushumlari, soliq imtiyozlari.

Kirish: Respublikamizda bugungi kungacha olib borilgan islohotlar barcha sohalarni qamrab olib, sohalarning rivojlanishib borishiga sabab bo‘ldi. Ayniqsa, ijtimoiy o‘zgarishlarga o‘zini o‘zi band qilgan shaxslarga mehnat daromadi olishga yo‘naltirilgan, jismoniy va yuridik shaxslarga xizmatlar ko‘rsatish, ishlarni bajarish bo‘yicha shaxsiy mehnati bilan ishtirok etishga asoslangan faoliyatni mustaqil amalga oshiradigan, yakka tartibdagi tadbirkorlar sifatida ro‘yxatga olish, mehnat staji hisobga olinishi va rag‘batlantiruvchi imtiyozlardan foydalanish huquqi bilan davlat soliq xizmati organlarida ro‘yxatdan o‘tkazilmoqda. Bundan tashqari o‘zini o‘zi band qilgan shaxslar va ishlar (xizmatlar) buyurtmachilari o‘rtasidagi fuqarolik-huquqiy munosabatlar shartnoma shartlariga yoki ish muomalasi odatlariga asoslamogda.

Mamlakatimizda bugungi kunda o‘zini o‘zi band qilgan shaxslar va ular faoliyatini tashkil etishning huquqiy asoslarini ko‘rib chiqsak. O‘zini o‘zi band qilgan shaxslar deganda mehnat daromadi olishga yo‘naltirilgan, jismoniy va yuridik shaxslarga xizmatlar ko‘rsatish, ishlarni bajarish bo‘yicha shaxsiy mehnati bilan ishtirok etishga asoslangan faoliyatni mustaqil amalga oshiradigan, yakka tartibdagi tadbirkorlar sifatida ro‘yxatga olinmagan, mehnat staji hisobga olinishi va rag‘batlantiruvchi imtiyozlardan foydalanish huquqi bilan davlat soliq xizmati

organlarida ro'yxatdan o'tkazilgan jismoniy shaxslar tushuniladi. Mehnatga layoqatli yoshdagi shaxs o'zini o'zi band qilgan shaxs sifatida ro'yxatga olinganidan keyin o'zini o'zi band qilgan shaxs maqomini oladi. O'zini o'zi band qilgan shaxslar amalga oshiradigan faoliyat turlari ro'yxati O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 8-iyundagi PQ-4742-son qarori bilan tasdiqlangan.

Ushbu ro'yxatga qo'shimcha ravishda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 5-maydagi PF-6221-sonli Farmoni bilan "Hamshiralik ishi" hamda Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 23-dekabrda 806-sonli qarori bilan "Nomoddiy madaniy meros ob'ektlarini (dorboz, askiya va lapar) asrash va ulardan foydalanish (madaniyat markazlari tarkibida faoliyat yuritayotgan shaxslar bundan mustasno)" faoliyat turlari kiritildi.

Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 22-sentyabrdagi 595-son qaroriga asosan "Uy sharoitida xonaki tovuqlarni yetishtirish va ko'paytirish" faoliyat turi kiritildi. Bundan tashqari, 2021-yil 7-iyundagi PQ-5138-son qaror bilan issiqxonalar va uy-issiqxona majmualarida mahsulot yetishtirayotganlarga PQ-4742-son qarordagi imtiyozlar va shart-sharoitlar tatbiq etiladigan bo'ldi.

Shuning bilan birgalikda, 2022-yil 13-yanvardagi PQ-83-sonli qaror bilan 2022 yil 1 fevraldan boshlab jismoniy shaxslarga o'zini o'zi band qilgan shaxs sifatida o'z xonadonida baliq yetishtirishni yo'lga qo'yishga ruxsat berildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 7 iyuldagi PQ-311-sonli qaroriga asosan 2022 yil 1 sentyabrdan 2024 yil oxiriga qadar yo'lovchilarni haydovchidan tashqari to'rttadan ortiq bo'lmagan o'rindiqlarga ega bo'lgan yengil avtotransport vositalarida tashish faoliyati o'zini o'zi band qilgan shaxslar shug'ullanishi mumkin bo'lgan faoliyat (ishlar, xizmatlar) turlari ro'yxatiga kiritildi.

Mamlakatimiz Prezidentimiz tomonidan 2022-yil 30-avgustdagi PQ-366-son qaroriga muvofiq, 2022-yil 1-noyabridan quyidagi faoliyat (ishlar, xizmatlar) turlari bilan shug'ullanadigan fuqarolar o'zini o'zi band qilgan shaxs sifatida ro'yxati tasdiqlandi.

Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 23-dekabrda 806-son qarori bilan tasdiqlangan "O'zini o'zi band qilgan shaxs sifatida faoliyatni amalga oshirish tartibi to'g'risida" Nizom o'zini o'zi band qilgan shaxslarni xabar berish tartibida ro'yxatdan o'tkazish va faoliyatni amalga oshirish tartibini belgilaydi. O'zini o'zi band qilgan shaxslarni ro'yxatga olish o'zini o'zi band qilgan shaxs sifatida ro'yxatga olinganlik faktini tasdiqlovchi matritsali shtrix kod (QR-kod) berilgan holda, maxsus mobil ilova yoxud soliq to'lovchining shaxsiy kabineti orqali xabar qilish tartibida amalga oshiriladi. Soliq organlarida o'zini o'zi band qilgan shaxs sifatida ro'yxatdan o'tish

bepul va masofadan turib amalga oshiriladi. Xohlovchilar buni “Soliq” mobil ilovasidan foydalangan holda yoki my.soliq.uz saytida jismoniy shaxslarning shaxsiy kabineti orqali amalga oshirishi mumkin.

Davlat ro‘yxatidan o‘tish uchun o‘zini o‘zi band qilmoqchi bo‘lgan jismoniy shaxs so‘rovnoma to‘ldirishi lozim bo‘ladi. Bunda so‘rovnoma o‘zini o‘zi band qilgan shaxs tomonidan maxsus mobil ilova yoki shaxsiy kabinet orqali elektron shaklda mustaqil ravishda, davlat soliq xizmati organiga kelganda esa soliq organi xodimi tomonidan to‘ldiriladi.

Ma’lumotlarga ko‘ra¹, mamlakatimizda, 2022 yil 16 fevral holatiga o‘zini o‘zi band qilganlar 1 324 031 nafarga yetdi. Joriy yil 1 yanvardan 16 fevralga qadar 132 047 nafar fuqaro o‘zini o‘zi band qilgan shaxs sifatida ro‘yxatdan o‘tib, bu borada Farg‘ona (20295), Samarqand (18988), Andijon (13901), Jizzax (10647) va Toshkent viloyati (10362) yetakchilik qilmoqda.

Qishloq xo‘jaligi yo‘nalishi bo‘yicha 50691;

Sanoat yo‘nalishi bo‘yicha 32707;

Maishiy xizmatlar bo‘yicha 23641;

Ijtimoiy yo‘nalish bo‘yicha 15183;

Xalq iste‘moli mollari ishlab chiqarish va xizmatlar ko‘rsatish bo‘yicha 7551;

Axborot-kommunikatsiya yo‘nalishi bo‘yicha 2274 nafar shaxs o‘zini o‘zi band qildi.

O‘zini o‘zi band qilgan shaxs sifatida faoliyatni amalga oshirishning quyidagi o‘ziga xos ijobiy jihatlari mavjud:

1. Erkin faoliyat. O‘zini o‘zi band qilgan shaxs sifatida ro‘yxatdan o‘tish avtomatik tarzda mutlaqo tekin amalga oshiriladi. Ushbu shaxslar faoliyatini cheklanmagan muddatda amalga oshirishi va hohlagan vaqtda to‘xtatishi mumkin. Faoliyatni to‘xtatishda hech qanday hujjat talab qilinmaydi, tekshirishlar amalga oshirilmaydi. Bir vaqtning o‘zida ber nechta faoliyat turi bilan shug‘ullanish mumkin.

Yuqoridagilar bilan birgalikda asosiy ish joyiga ega (mehnat shartnomasi bo‘yicha ishlayotgan) jismoniy shaxs, bir vaqtning o‘zida o‘zini o‘zi band qilganlar faoliyati bilan ham shug‘ullanishi mumkin. Asosiysi, asosiy ishdagi faoliyat turi o‘zini o‘zi band qilish uchun ruxsat berilgan faoliyat turlari ro‘yxatiga kirmagan bo‘lishi kerak. Yuqoridagilardan tashqari, o‘zini o‘zi band qilgan shaxslar bajarilgan ishlar uchun xorijdagi norezidentlardan to‘lovlarni O‘zbekiston banklaridagi hisob raqamiga xorijiy valyutada qabul qilish mumkin. Bunda kelib tushgan

¹ Davlat soliq qo‘mitasi ma’lumotlari

mablagʻlarni oʻz bankida xorijiy valyutada naqd qilib olish va undan oʻz ehtiyojlari uchun foydalanish mumkin.

Ixtiyoriy tarzda yiliga bir marta minimal soliq. Soliq kodeksining 408-moddasiga asosan oʻzi band qilgan shaxslar ixtiyoriy tartibda yiliga bazaviy hisoblash miqdorining kamida bir baravari miqdorida (2021 yil 1 sentyabr holatiga 270 ming soʻm) ijtimoiy soliq toʻlaydi. Belgilangan miqdordagi ijtimoiy soliqni toʻlanishi oʻzini oʻzi band qilgan shaxslar tomonidan mehnat staji hisoblanishiga asos boʻladi. Oʻzini oʻzi band qilgan shaxslar maxsus mobil ilova orqali quyidagi imkoniyatlardan foydalanishi mumkin:

buyurtmalarni va koʻrsatilgan xizmatlar (tovarlar) uchun toʻlovlarni qabul qilish; yuridik shaxslarga xizmatlar koʻrsatishda (tovarlarni sotishda) elektron hisob-kitob fakturalarni taqdim qilish;

mobil ilova yordamida ixtiyoriy asosda daromadlar va xarajatlar hisobini yuritish hamda ushbu maʼlumotlardan keyinchalik, shu jumladan, kredit olish va (yoki) soliqlarni hisobdan chiqarish maqsadida foydalanish va boshqalar.

Oʻzini oʻzi band qilgan shaxs sifatida faoliyat koʻrsatishga doir talablar:

- oʻzini oʻzi band qilgan shaxslar sifatida roʻyxatga olingan shaxslar oʻz faoliyatida yollanma xodimlar mehnatidan foydalanishga haqli emas;
- oʻzini oʻzi band qilgan shaxslar sifatida roʻyxatga olingan shaxslar ish beruvchiga ega boʻlishga haqli emas.

Xulosa va takliflar

Iqtisodiyotni raqamlashtirish jarayonida yangi paydo boʻladigan kasblarga nisbatan uning natijasida yuzaga keladigan ishsizlik darajasi yuqoriroq boʻladi. Shunday ekan, davlat va nodavlat sektorlarda yuqori malaka talab etmaydigan ish oʻrinlarini koʻpaytirish, xususan oʻz-oʻzini band qilishni yanada ragʻbatlantirish kerak.

A aholini tadbirkorlik salohiyatini kengaytirish, har bir tuman, shahar, mahalla extiyojidan va anʼanalaridan kelib chiqib, ularni kasbga va tadbirkorlik koʻnikmalariga oʻqitishni tashkil etish maqsadga muvofiq. Bugungi kunda yetarli darajada foydalanilmayotgan aholi bandligini taʼminlash va daromadlarini oshirishning oson yoʻllaridan biri hisoblangan oʻzini oʻzi band qilish tizimii keng joriy qilish va shu faoliyat turlarini koʻpaytirish lozim. Bu esa oʻz navbatida mahalliy byudjet daromadlari barqarorligini taʼminlashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi- Toshkent: G‘afur G‘ulom nashriyot uyi 2020.- 640 b.
2. Normurzaev U. Tadbirkorlarni qo‘llab-quvvatlashda soliq imtiyozlarini berish orqali samarali usullardan foydalanish yo‘llari //Ekonomika i obrazovanie. – 2021. – №. 3. – S. 91-95.
3. Normurzaev U. K. Amendments and additions to the tax code of the republic of uzbekistan on tax privileges in 2021. – 2021
4. Normurzaev Umid Xolmurzaevich Xukumatimiz tomonidan berilayotgan soliq imtiyozlarining hisobini yuritish va samaradorligini tahlil qilish masalalari // Ekonomika i finansy (Uzbekistan). 2021. №10 (146). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ukumatimiz-tomonidan-berilayotgan-soliq-imtiyozlarining-isobini-yuritish-va-samaradorligini-ta-lil-ilish-masalalari> (data obrasheniya: 17.01.2023)

